

Sz. Varga Lajos

PORTFÓLIÓ KALAUZ

**Pécs
2011**

Tartalom

Tartalom 2

Bevezető 3

Első rész

- 1. A tanári szakdolgozat leírása 4
- 2. A portfólió elnevezése 6
- 3. A portfólió módszer elméleti alapjai 8
- 4. A portfólió fogalma, készítésének céljai, típusai 10
- 5. A portfólió készítésének folyamata 14

Második rész

- 6. A portfólió használatának célja 20
- 7. A portfólió tartalma 21
- 8. A portfólió készítésének folyamata a tanárképzésben 23
- 9. A portfólió értékelése 25
- 10. A portfólió szerkezete, formai követelményei 30
- 11. Ajánlott irodalom 31

Függelék 32

Bevezető

Az egész füzet mondanivalója egyetlen téma köré csoportosul: *portfólió*. Ez a szó manapság egyre gyakrabban a tanárképzésben fordul elő. Rendkívül fontos, hogy közös tanulmányozásunk során belásuk: gondolkodásunkban biztosítanunk kell az őt megillető helyet és szerepet. Bízom abban, hogy ez a dolgozat legalább valamely részben hozzá tud járulni e szándékolt célhoz.

Az első részben ráirányítjuk a figyelmet a hallgatói portfólió tanári záróvizsgán elfoglalt helyére, szerepére. Képet alkotunk arról, mit jelent a portfólió, kik és milyen célokkal készítettek, gyűjtöttek dokumentumokat portfólió módszerrel. Körvonalazzuk a portfólió módszer elméleti alapjait, a portfólió készítésének céljait és főbb típusait. Szükségesnek látszik megvilágítani a portfólió készítésének folyamatát a tanár és a hallgató nézőpontjából is.

A második részben abból indulunk ki, hogy értékelési célú portfóliót kell készítenünk, illetve pontosabb képet alkottunk magunknak arról, hogy mi is valójában egy ilyen céllal készült dokumentumgyűjtemény tartalma. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a jelöltnek a kötöttségek ellenére elég nagy szabadsága van a dokumentumok válogatásában. Ezenfelül foglalkozunk a portfólió értékelési szempontjaival, majd a portfólió szerkezetét, formai követelményeit mutatjuk meg.

1. A tanári szakdolgozat leírása

Ez a fejezet arról szól, hogy a hallgatói portfólió milyen helyet foglal el, és milyen szerepet tölt be a tanári záróvizsgán.

A hallgató tanulmányait a tanári mesterképzésben is záróvizsgával fejezi be. A **tanári záróvizsga két részből áll:**

1. a tanári **szakdolgozat** bemutatásából és védéséből,
2. a **komplex szóbeli** vizsgából.

A tanári szakdolgozat célja annak bizonyítása, hogy a hallgató képes a képzés különböző területein elsajátított tudást integrálni és tanári munkájában alkalmazni. Képes a munkája szempontjából lényeges tudományos-szakirodalmi eredményeket összegyűjteni, azok alapján tanári munkáját önállóan megtervezni, és a tanítás vagy a pedagógiai feladat eredményességét értékelni. Képes a tanulók teljesítményeiről és fejlődéséről, valamint a tanulási-tanítási folyamatról módszeresen gyakorlati tapasztalatokat gyűjteni, a tényszerű adatokat elemezni, következtetéseket megfogalmazni, valamint az eredményeket saját tanári munkájában alkalmazni.

A tanári szakdolgozatnak két összetevője van:

1. a **portfólió** – a hallgató tanári kompetenciáit bemutató dokumentum, valamint az ezekre vonatkozó reflexiók gyűjteménye, mely magában foglalja az iskolai gyakorlatok, valamint a kísérő szemináriumok tapasztalatainak, eredményeinek (ön)reflektív, elemző összegzését;
2. a **tanulmány** – egy szakmai téma tudományos igényű feldolgozása, amely magában foglalja a fenti tapasztalatoknak vagy a szak-

tárgy egy részterülete tanításának szak módszertani, neveléstudományi szempont szerinti bemutatását, elemzését, értékelését, vagy a tanításhoz szükséges segédlet készítését.

A tanári (egyetemi/főiskolai) és tanári mester végzettséggel rendelkezőknek, függetlenül attól, hogy a korábbinak megfeleltethető vagy újabb, eltérő szakképzettséget kívánnak szerezni – csak portfóliót¹ kell készíteniük az adott szakterülethez tartozó tanítási gyakorlatról. Szakdolgozati tanulmányt nem kell írniuk. A tanári záróvizsgán a portfóliót kell bemutatniuk és megvédeniük.

¹ Munkánk elkészítésében Falus Iván–Kimmel Magdolna: A portfólió. 2. bővített kiadás. Gondolat Kiadó, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest, 2009. című könyvére, illetve a PTE Pedagógusképzési Koordinációs Központ anyagaira támaszkodtunk.

2. A portfólió elnevezése

Most azzal folytatjuk, hogy felvillantjuk, mit jelent a portfólió, kik és milyen célokkal készítettek, gyűjtöttek dokumentumokat portfólió módszerrel.

A „Portfólió” szó a „portare” (hozni, vinni, szállítani) és a „folium” (levél, irat) latin szavakból származik. Legelterjedtebben a francia „Portfeuille” formában használatos, de minden nyelvnek megvan a maga szóalakja. Magyarul a szót írott-azonosan ejtjük. A szó jelentése sokféle (irattárca, irattáska, irattartó, iratsomag, iratállomány, érték-papírsomag stb., de használatos „hatáskör” jelentéssel is), a szöveg-környezettől függően értelmezzük.²

Van a portfóliónak egy erősen leegyszerűsített definíciója, amely minden meghatározásában jelen van. Ez esetben a portfólió (olasz eredetű szó) *dokumentumdossziét*, szakértői dossziét jelent. Az üzleti világban lehet portfóliója egy-egy embernek vagy cégnek, amelyben ügyfeleknek ajánlott részvények vannak. Találkozhatunk portfólióval a művészvilágban is, amikor abban egy művész a legjobb műveit, egy modell a legjobb fotóit mutatja be. A főként óvodás- és kisiskoláskorú gyerekekkel foglalkozók pedagógusok régtől fogva gyűjtik, dossziékba rakják a tanulók rajzait, készítményeit, kollázsait. Egy ideje a bank-szféra világából vett kifejezéssel élve, portfóliónak hívják ezt a gyűjtést, rendszerezést.

A portfólió felhasználása a II. világháborút követő időszakra nyúlik vissza. A háború után a munkát kereső katonák szolgálat során szer-

²http://www.avf.hu/adatok/utmutatok2008-2009-2/amt/VSZ_Portfolio_GL.pdf [2009. 09. 10.]

zett kompetenciáit, tapasztalati tudását a civil életbe történő zavartalan visszatérés érdekében valahogy el kellett ismerni. Nem rendelkeztek bizonyítványokkal a bevonult férfiak helyére lépő nők sem a munkahelyeken szerzett gyakorlati tudásról. Ez a szükséghelyzet „megszülte” a portfólió módszert, amely segítségével a társadalom elismerte a gyakorlatban megszerzett kompetenciákat.

A portfólió módszer az 1980-as évek közepétől tűnt fel ismételten, de most a formális oktatás keretein belül, előbb az USA-ban és Kanadában, majd Európában. A kilencvenes évektől reneszánszát éli, nagy jelentőségre tesz szert a tanárképzésben és tanárértékelésben, de megtalálható az egészségügyi képzés területén is.

3. A portfólió módszer elméleti alapjai

Az előző fejezetben azt fejtettem ki, hogy a portfólió kifejezés már régóta ismert a művész- és a pénzügyi világban. Arról is szót ejtettem, hogy az oktatásügyben csak az utóbbi egy-két évtizedben terjedt el. Ebben a fejezetben a portfólió módszer elméleti alapjait tekintem át.

A portfólió módszer reneszánszához a konstruktivista tanuláselmélet és az annak megfelelő értékelési és tanítási módszerek kutatása vezetett. A konstruktivista tanuláselmélet lényege, hogy minden emberi tudás konstruált, vagyis nem tőlünk független adat- és összefüggéshalmaz, amelyet alkotóelemekre bontva megtanulunk, hanem a tudatunk maga keres összefüggéseket és teremt rendet az adathalmazban, a valóságban.

A konstruktivista tanuláselmélet szerint a tanulók akkor képesek valamit megtanulni, ha már meglévő tudásukhoz és tapasztalataikhoz tudják kapcsolni az új információkat. Erre pedig akkor képesek, ha a tanárok a tanulók szempontjából is fontos kérdéseket vetnek fel, serkentik a tanulói aktivitást, megismerést, a tanulási tevékenységeket a fő fogalmak köré rendezik. Feltárják és figyelembe veszik a tanulók nézeteit, álláspontjait, gondolatait, és a tanulók tudásának értékelését nem választják el a tanulás-tanítás folyamatától.

A tanulók a tanulási folyamatban szükségképpen aktívak, hiszen saját tudásukat csak ők tudják „konstruálni”. Felértékelődnek a metakognitív készségeik,³ metakognitív tudásuk⁴ és önértékelési ké-

³ Metakognitív készségek: a gondolkodáson és a tanuláson való gondolkodás, a gondolkodási és tanulási folyamatok elemzésének készségei (Falus – Kimmel, 148. p.)

⁴ Metakognitív tudás: az a stabil, körülírható, bár néha nem helytálló tudás, amelyet a tanuló tanulás során felhalmozott a tudásról és a tanulásról. (Falus – Kimmel, 148. p.)

pességük. Ez utóbbi elengedhetetlen feltétele az önszabályozó tanulás kialakulásának. Ennek megfelelően jelentős *tanári szerepváltásról* is szó van. A tanár szerepe nem az „anyag leadása”, majd az ellenőrzés, a teljesítmény mérése, hanem a tanulásszervező és az értékelő, pontosabban visszajelző szerep kerül előtérbe.

A mai iskola tanulásfelfogása ezzel szemben nagyon kevés vagy semmilyen lehetőséget nem ad arra, hogy a tanuló maga konstruáljon új tudást, mivel kész tudáscsomagokat kíván átadni, azaz kiszakítja a tudást abból a bonyolult valóságból, amelyben az létezik. A portfólió egy olyan tanulási paradigmához,⁵ egy olyan iskolához kapcsolódik, amelynek lényege, hogy sokféle lehetőséget teremt a tanulóknak arra, hogy maguk konstruáljanak tudást. Olyan eszköz, amely lehetőséget nyújt a tanulók számára, hogy projektmunkák keretében, önállóan hozzanak létre új tudásokat, amelyeket a portfólióban dokumentálnak, megadott szempontok szerint értékelnek, új célokat tűznek ki a visszajelzések tükrében. Másrészt a tanárnak alkalmat ad arra, hogy bizonyítsa e tudáskonstruáló tevékenységnek a különböző fejlődési fázisait.

⁵ Paradigma: egy elméletrendszer, a hozzá kapcsolt fogalmi struktúrát, az adott témában jellemző gondolkodásmódot, kutatási módszereket jelent.

4. A portfólió fogalma, készítésének céljai, típusai

Eddig azzal foglalkoztunk, hogy ráirányítottuk a figyelmet a hallgatói portfólió tanári záróvizsgán elfoglalt helyére, szerepére. Képet alkotunk arról, mit jelent a portfólió, kik és milyen célokkal készítettek, gyűjtöttek dokumentumokat portfólió módszerrel. Felvázoltuk a portfólió módszer elméleti alapjait. Lépünk tehát tovább.

Az alábbiakban Falus Iván–Kimmel Magdolna: A portfólió című könyvéből szó szerint idézek néhány, külföldi szakirodalomból származó definíciót. (Falus – Kimmel, 2003, 11. p.) Ezekből látható, a portfólió dokumentumgyűjteményt jelent, amely a tanuló hosszabb idő alatti fejlődését, vagy a folyamat végére elért eredményeit bizonyítja, esetleg mindkettőt.

- „A portfólió olyan dokumentumok gyűjteménye, amelyek megvilágítják valakinek egy adott területen szerzett tudását, jártasságát, hozzáállását.” (Bird 1990)
- „A portfólió bemutatja a (tanuló) egy adott időszak alatt elért fejlődését, előrehaladását.” (Baker 1993)
- „A portfólió a tanuló egy vagy több tantárgyból készített munkáinak célirányos, szisztematikus gyűjteménye.” (De Fina 1992)
- „A portfólió a tanuló munkáiból összeállított célirányos gyűjtemény, amely bemutatja készítőjének erőfeszítéseit, fejlődését és eredményeit egy vagy több területen. A tanulónak részt kell vennie a tartalom összeállításában; a gyűjteménynek tartalmaznia kell a dokumentumok kiválogatására szolgáló szempontrendszert, az értékelési szempontrendszert és a tanuló önreflexióit.” (Northwest Evaluation Association 1990.)

Portfóliót alapvetően **két céllal** készíthetünk: értékelési szándékkal vagy a tanulás elősegítése érdekében. Az *értékelési célú* hasznosítás

esetén azt akarjuk megállapítani, hogy a hallgató mit tud és mire képes. Ekkor a portfólió dokumentumainak azt kell bizonyítaniuk, hogy a hallgató az adott területen előírt sztenderdek⁶ teljesítette. Az ilyen összegző értékelést szolgáló portfóliónak előnye, hogy – mivel a sztenderdek előre meghatározottak –, fejleszti a hallgató döntésképeségét és önértékelését. A kimeneti követelmények segítségével megtanulja ugyanis felmérni, mely munkák kerülhetnek a portfólióba az eredményesség reményében. Hátránya azzal a kockázattal függ össze, hogy a hallgató az ilyen portfólióra úgy tekint, mint egy kívülről erőltetett, bonyolult és nagyon sok munkával járó értékelési eszköze.

A *tanulást segítő* portfólióban a hallgató valamely területen elért előmenetelét bizonyítja, és a dokumentumok segítségével állandóan reflektál⁷ is a tanulásra, egyfolytában értékeli fejlődését. Kezdetben nehézséget jelenthet a reflexió és az önértékelés, de idővel és tanári támogatással kialakulnak az ehhez szükséges metakognitív készségek. A tanulási célú portfólió előnye, hogy a tanulás, a rendszeres segítő értékelés és önreflexió folyamatai összefonódva jelennek meg, illetve az értékelési célú portfóliónál több lehetőséget ad a hallgató önkifejezésére. Ez pedig erősíti a hallgató motivációját.

A *portfólió típusait* illetően Falus és Kimmel a szakirodalomra hivatkozva három fő típust különböztet meg:

- A *munkaportfólió*: segítségével a tanár és a hallgató rendszeresen megvitatja a hallgató előrehaladását egy adott tárgyból

⁶ Sztenderdek: követelmények, a tanulási folyamat eredményei. A tanárképzésben a sztenderdek a szakmaiság főbb aspektusait jelenítik meg. A sztenderdek a kompetenciák szintjei, amelyek lehetővé teszik a kompetenciák fejlettségének megállapítását, esetleg mérését.

⁷ Reflektálás: nézeteink, tapasztalataink, ismereteink és cselekedeteink szisztematikus értelmezése, elemzése: okainak és alapvetéseinek feltárása, következményeinek végiggondolása, és ezen alapuló fejlesztése.

vagy egy adott projektben. Ebben a portfólióban a hallgató az összes, a tanulási folyamathoz tartozó dokumentumot gyűjti, és reflexiókkal látja el azokat. (Falus – Kimmel, 2009, 14. p.)

- *A bemutató portfólió:* ebbe a hallgató – világos értékelési szempontok alapján – teljesen szabadon, maga válogatja össze a legjobb, legfontosabb munkáit, amelyek megítélése szerint legmegfelelőbben bemutatják őt, az egyéniségét és az elért eredményeit. Döntéseit a dokumentumokhoz fűzött reflektív jegyzetekben indokolnia kell. (Falus – Kimmel, 2009, 14–15. p.)
- *Az értékelési portfólió:* alternatív értékelési módszerek egyike, amely külső sztenderdek köré szerveződik. A portfólióban lévő minden egyes dokumentum valamely sztenderd elérését, teljesítését hivatott bizonyítani. Arra szolgál, hogy a tanár a hagyományos osztályozással szemben a diák teljesítményét holisztikusan (egészlegesen), az összes jellemző dokumentum segítségével ítélhesse meg. Ez esetben is szükség van a dokumentumokhoz fűzött reflektív jegyzetekre, amelyekben a hallgató elmagyarázza, melyik dokumentum melyik kompetencia bizonyítására hivatott. (Falus – Kimmel, 2009, 14–16. p.)

Látható, a különböző portfólió típusok közös meghatározó összetevőkkel rendelkeznek. Ezek: a célok definiálása; a hosszabb időn át gyűjtött dokumentumok és a hozzájuk csatolt reflexiók; az értékelés (formatív vagy szummatív) alapjául szolgáló értékelési szempontrendszer. Ugyanakkor a típusok között különbség a célokon túl abban van, ki fogalmazza meg, hogy milyen dokumentumokat, milyen szinten kell elkészíteni a cél teljesítése érdekében: tanulási célú portfólió esetén a tanár vagy a tanár és a hallgatók közösen döntenek; bemutató portfólió esetén a portfólió készítője, vagyis a hallgató dönt; értékelési célú portfólió esetén az értékelő, tehát a tanár.

A főbb típusok a legkülönbözőbb területen használhatók. Ezekről Falus Iván és Kimmel Magdolna könyve a szakirodalomra hivatkozva egy listát közöl. A következő portfóliótípusokról van szó: eredmény bemutató, kompetencia alapú, bemutató, pillanatfelvétel, tantárgy-központú, készségeket bemutató, tematikus, kutatási, projekt-, fejlődési, diagnosztikus, reflektív, kimeneti, felvételi. (Falus – Kimmel, 2009, 17–18. p.)

5. A portfólió készítésének folyamata

Az előző fejezetben tanulmányoztuk a portfólió fogalmát, készítésének céljait és főbb típusait. Láttuk, hogy a portfólió, vagyis a hallgató munkáinak gyűjtése, rendszerezése szolgálhat értékelési és tanulási célokat egyaránt. Az összegyűjtött dokumentumokból értékelhetővé válik a hallgató fejlődése, az a folyamat, ahogyan beépülnek gondolkodásába a megszerzett ismeretek, ahogy fokozatosan fejlődnek különböző kompetenciái, készségei. A portfólió segítheti a hallgató saját munkáinak, projektek keretében létrehozott – az új tudások megszerzését szolgáló, azt dokumentáló – produktumainak rendszerezését is.

Ha most a portfólió készítésének folyamatára térünk át, azt látjuk, hogy a hallgató a központi szereplő, ő hozza létre a portfóliót, a tanár „csak” a folyamat szervezője, támogatója. Szükségesnek látszik tehát a portfólió készítésének folyamatát a tanár és a hallgató nézőpontjából is megvilágítani.

A portfólió készítésének folyamata a **tanár szemszögéből** öt szakaszra osztható.

A portfólió készítésének szakaszai tanári szemszögéből	Legfontosabb kérdések
Cél(ok) kitűzése	Mit akarok pontosan dokumentáltatni a hallgatókkal? Milyen típusú portfólió lesz? Kik fogják olvasni?
Tervezés	Milyen dokumentumokkal fogják bizonyítani a hallgatók, hogy elérték a célt? Bevonom-e a hallgatókat a portfólióval kapcsolatos döntések meghozatalába, s ha igen, milyen ponto-

	kon? (Pl. dokumentumtípusok, feladattípusok kiválasztása, értékelési kritériumok megállapítása, visszajelzések és értékelés időpontjainak és formájának meghatározása) Hogyan bonyolítom le az előkészítés, visszajelzés és értékelés/irányadás szakaszait? (Vagyis ennél a pontnál választ kell adni a következő szakaszokra vonatkozó kérdésekre is.)
Előkészítés	Hogyan tudom a portfólió fogalmával a lehető leghatékonyabban megismertetni a hallgatókat? Hogyan ismertetem meg őket a portfólió készítés folyamatával, az otthoni munkával, az osztályteremben várható munkafolyamatokkal?
Visszajelzés	Ki ad visszajelzést a portfólióra? Milyen szempontok alapján ad visszajelzést? Hányszor és pontosan mikor kerül sor visszajelzésre?
Értékelés	Milyen célból kerül sor értékelésre? (szummatív vagy formatív). Milyen szempontok szerint kerül sor a portfólió értékelésére? Ki(k) értékeli(k) a portfóliót, és milyen formai keretek között? Hogyan viszonyul a portfólió értékelése az egyéb munkák (pl. dolgozatok) értékeléséhez?

A továbbiakban röviden összefoglaljuk a fenti kérdésekre adható válaszokat. A *célok* pontos meghatározása két okból is nagyon fontos: egyrészt kijelöli a portfólió típusát, másrészt a célközönséget, vagyis akik olvasni fogják.

A *tervezés szakasza*: a cél meghatározza ugyan a portfólióba tehető dokumentumok körét, de azon belül a tanár eldöntheti, milyen dokumentumok elkészítését írja elő a hallgató számára, lesznek-e szabadon választható dokumentumok vagy sem. Szabadon dönthet a csoport a visszajelzés gyakoriságáról, az értékelési szempontok kidolgozásában való részvételtől is. Szükség van hallgatói reflexiót irányító önértékelő

kérdéssor kidolgozására, társértékelés esetén a társak visszajelzését strukturáló kérdéssor kidolgozására is. Választ kell adni olyan praktikus kérdésekre, hogy mi legyen a portfólió, és hol tárolja a hallgató.

Az előkészítő szakaszban a félév elején rendkívül fontos a hallgató tájékoztatása, a portfólió módszer részletes ismertetése. Ebben a fázisban kell a hallgatóval együtt meghozni azokat a döntéseket, amelyeket a tervezéskor közös döntésnek szántunk.

A szakirodalom és a tapasztalatok azt mutatják, hogy szükség van a folyamatos *visszajelzés* valamilyen formájára. Visszajelzést adó személy lehet a tanár, de sor kerülhet csoportos megbeszélésekre is. Az utóbbi esetben a fő cél a tapasztalatok megosztása. A visszacsatolást és az önreflexiót támogató kérdéssorokra, valamint az értékelési kritériumokra minden esetben szükség van.

Az értékelés formája alapvetően az értékelés céljától függ. Összegző, szummatív értékelés esetén az értékelés formális keretek között folyik, képzett értékelőkkel, szigorúan megadott értékelési táblázat és folyamatleírás szerint. Ennek során a portfólió készítője bemutatja az általa készített portfóliót, majd válaszol a feltett kérdésekre. Ez lényegében „portfólióvédést” jelent. Az ilyen célú értékelést megelőzhet kiscsoportos, támogató csoportban végzett munka. Minden esetben szükség van egy olyan szempontrendszerre, amely támpontot nyújt a portfólió értékeléséhez, de a készítéséhez is. Az értékelési szempontok meghatározásán túl szükség van konkrét leírásokra is, amelyek eligazítanak, hogy az egyes kritériumok vonatkozásában mi számít kiváló, jó, közepes, megfelelő vagy nem megfelelő teljesítménynek.

Ha a portfólió készítésének folyamatát a **hallgató szemszögéből** vizsgáljuk, a külföldi szerzők három vagy négy szakaszt különböztetnek meg: anyaggyűjtést, válogatást és a reflexiót; négy szakasz esetén ezekhez jön még az irányadás. Falus Iván és Kimmel Magdolna indo-

koltnak lát a négyhez még két szakaszt hozzátenni: a cél kitűzését, amely megelőzi az anyaggyűjtés fázisát, és a szerkesztés szakaszát, amely a reflexió és az irányadás közé esik.

A portfólió készítésének szakaszai tanulói szemszögből	Az egyes szakaszok tartalma
Célok kitűzése	A portfólió céljának, felhasználási területének és leendő közösségének megismerése, a cél eléréséhez szükséges dokumentumok körének meghatározása, az értékelési táblázat(ok) megismerése.
Anyaggyűjtés	A cél elérésének bizonyítására alkalmas dokumentumok gyűjtése; tanulási napló formájában vagy a dokumentumokhoz csatoltan reflektív jegyzetek készítése.
Válogatás	A portfólió céljai, az értékelési táblázat, irányító/segítő kérdéssorok alapján a portfólióba kerülő dokumentumok kiválasztása
Reflexió	A választás indoklására a portfólió minden dokumentumához reflektív jegyzetek csatolása, és reflektív önértékelés írása az elért, a portfólióban bemutatott fejlődésről, eredményekről.
Szerkesztés	A portfólió gondosan szerkesztett, átlátható, vizuálisan is vonzó formába öntése.
Értékelés és irányadás	A portfólió értékelése, áttekintése, a portfólió céljától függően az értékelés fényében új tanulási célok kitűzése.

Most tekintsük át a hat szakaszt részletesebben! Ha megismerjük a *portfólió céljá(i)t*, behatárolhatjuk a portfólió felhasználását, és majdani olvasóinak, közönségének körét. A célok, a dokumentumok körének meghatározása, az értékelési táblázatok megalkotása tanári feladat. Tanulási célú vagy bemutató portfólió esetén bevonhatók a diákok is.

Az *anyaggyűjtéshez* ismernünk kell a „bizonyítékként” szóba jöhető dokumentumok körét. A tanár az iskola típusától, a tanulók életkorától függően teljesen vagy részletesen előírhatja a portfólióban szerepeltetni kívánt dokumentumtípusokat. Célszerű a reflexiókat rögtön a dokumentumokhoz csatolni, mert később már nehezebb lehet rekonstruálni, mit tanultak az adott tevékenységből.

Csak a munkaportfólió tartalmazza a tanulási folyamathoz tartozó összes dokumentumot. Ezekből mindig a diák *választja ki* azokat, amelyek legjobban tanúsítják az elhatározott célokat. A portfólió módszer egyik fontos vonása ugyanis, hogy előmozdítja a diák metakognitív készségeinek, önértékelésének fejlődését. Ez utóbbi legjobban a válogatás során fejlődhet.

Értékelési célú portfólió esetén adott, hogy milyen dokumentumokat kell bemutatni a portfólióban. Fejlődési portfólió esetén azokat a dokumentumokat kell kiválogatni, amelyek a diák véleménye szerint legjobban dokumentálják az előhaladását. Fontos két korlátot hangsúlyozni: ha valamely dokumentum nem felel meg a szándékolt célnak, vagy nem gazdagítja az összképet, akkor ki kell hagyni.

A portfólió dokumentumaihoz *reflexiókat* kell csatolni. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a reflexió tapasztalataink, ismereteink és cselekedeteink szisztematikus végiggondolása, elemzése. Optimális esetben a reflexiók megvilágítják, hogy a dokumentumok miért kerültek be a gyűjteménybe, mit tanúsítanak, mit tükröznek. Arra is reflektálni kell, hogy a portfólió egészében szolgálja-e és hogyan a cél elérését. Reflexió nélkül a portfólió csak egy dokumentumköteg.

Értékelési portfólió esetén különösen fontos az anyag gondosan *szerveztett*, átlátható, vizuálisan is vonzó formába öntése. Lényeges az is, hogy a portfólió dokumentumai olyan tartó(k)ba kerüljenek, olyan

csoportosításban, olyan tartalomjegyzékkel, esetleg színekkel ellátva, amelyek segítik a tanár vagy más olvasó, és a diák tájékozódását, az anyagok áttekintését, tehát végső soron a tanulást és a tanulásra való reflexiót.

Az értékelés és az irányadás együtt járnak, csak összefonódva jelenhetnek meg. Az értékeléshez megfelelő értékelési eszközök (értékelési táblázatok, becslési skálák, kérdéssorok) kellene, amelyeket a tanár készít el. Ezeket a diák használhatja saját értékelésre, de ezek alapján visszajelzést is kaphat társaitól, tanárától

6. A portfólió használatának célja

Portfólió kalauzunk második része általános áttekintést ad a portfólió használatáról a tanárképzésben. Választ kapunk arra, hogy milyen céllal, tartalommal kell portfóliót készítenünk, illetve bevezetésének folyamatáról, értékeléséről.

Az 1. fejezetben szóltunk arról, hogy a tanári (egyetemi/főiskolai) és tanári mester végzettséggel rendelkezőknek, függetlenül attól, hogy a korábbiak megfeleltethető vagy újabb, eltérő szakképzettséget kívánnak szerezni – csak portfóliót kell készíteniük az adott szakterülethez tartozó tanítási gyakorlatról. Szakdolgozati tanulmányt nem kell írniuk.

Jelenleg leggyakrabban a sztenderdek köré szervezett **értékelési célú portfóliót** használják. Esetünkben is ez a **követelmény**. A hallgatónak azt kell dokumentálnia, hogy a képesítési követelményeknek megfelel. Emlékeztetünk, fentebb a szakdolgozati portfóliót úgy határoztuk meg, hogy az a hallgató tanári kompetenciáit bemutató dokumentum (vö. 4. p.). Hozzá tettük, hogy tartalmazza még a dokumentumokra vonatkozó reflexiókat, az iskolai gyakorlatok, valamint a kísérő szemináriumok tapasztalatainak, eredményeinek (ön)reflektív, elemző összegzését.

Egyetemi szabályzataink a tanári mesterszakra vonatkozó sajátos rendelkezések körében tartalmazzák a munkaportfólió típusát is. Ez a tanárképzés teljes folyamatát mutatja be: az alapképzés és a mesterszak alatt készített valamennyi dokumentumot (beleértve a kísérő szemináriumok anyagait is). Beletartozik a pályaaorientációs (10 kredit) alapozás is. Könnyen belátható, hogy a munkaportfólió készítése nem követelmény a jelen esetben.

7. A portfólió tartalma

Mivel értékelési portfólió készítése a követelmény, csak meghatározott dokumentumok fogadhatók el a gyűjteményben. Ez az összehasonlítás szükségességéből fakad. Vagyis a portfólió célja korlátozza a készítője szabadságfokát.

Falus Iván-Kimmel Magdolna könyvében a szakirodalom alapján háromféle dokumentumtípust sorol fel:

- a) a tanítás során készített dokumentumokat (óravázlatokat, kiegészítő anyagokat, dolgozatokat, tanítványok munkáit, a tanítási óra audio- vagy videofelvételét),
- b) a tanárjelölt reflexióit tartalmazó dokumentumokat (tanári tanulási napló, reflektív jegyzetek az egyes dokumentumok magyarázatára),
- c) a jelölt tanításáról mások által készített dokumentumokat és értékeléseket (Falus – Kimmel, 2003, 96. p.).

Ugyanők idézett munkájukban felsorolnak egy hosszú, 50 dokumentumtípust tartalmazó listát, amely dokumentumok bizonyítékként felhasználhatók. (2003, 104–107. p.) Az alábbi táblázatban minden tipizálás és kategorizáció nélkül közreadunk egy listát, amelyből a hallgató válogathat, amikor a sztenderdek (képesítési követelmények) teljesítését akarja portfóliójában dokumentálni. A „sztenderdek” oszlopban célszerű megjelölni, hogy az adott dokumentum melyik sztenderd követelményhez tartozik.

Bármely szöveges dokumentum kiegészíthető fényképekkel, videofelvételekkel, amennyiben az elemzéshez és az értékeléshez azok szervesen társíthatók.

A portfólióban elhelyezhető dokumentumtípusok					
dokumentumtípusok	St1	St2	St3
a tanárjelölt iskolai és egyéb gyakorlóhelyi megfigyeléseinek és elemzéseinek dokumentumai					
a pedagógiai munka tervei, megvalósulásuk értékelése, tanulók értékelése					
esettanulmányok bemutatása (például egy-egy tanuló fejlődéséről)					
szakmai cikkek feldolgozása reflexiókkal vagy szakmai cikkek fordítása idegen nyelvről					
bármilyen terv (óra-, tematikus terv, órán kívüli tevékenység terve					
a jelölt bármely dolgozata, fogalmazványa, amely a sztemderdekkel összefügg					
a praxisban, a szakmai önfejlődésben való felhasználhatóságuk dokumentálása					
pedagógiai dokumentumok vizsgálata, értékelése					
külső szervezetekkel (közoktatási, felnőttoktatási, szakmai szolgáltató intézményekkel, fenntartóval, stb.) tartott szakmai kapcsolat és tevékenység dokumentálása					
(ön)fejlesztési tervek megvalósulásának dokumentálása és értékelése					
szülőkkel való kapcsolattartás és együttműködés dokumentumai					
levelezés szülőkkel					
az információs-kommunikációs technológia eredményes alkalmazásának bizonyítékai					

8. A portfólió készítésének folyamata a tanárképzésben

A hallgató nem tévesztheti szem elől, hogy a portfóliónak egységes egésznek kell alkotnia. Másrészt világosan meg kell fogalmaznia az olvasó számára minden egyes dokumentum helyét és szerepét. Ezért helyénvaló minden dokumentummal kapcsolatban három kérdést feltenni:

- Mi ez a dokumentum?
- Milyen célok, sztemderd(ek) elérését, teljesítését bizonyítják? Miért?
- Mit bizonyít az én tanári fejlődésemmel kapcsolatban?

Jelen követelményeink szerint a szakdolgozati portfólió **legalább öt** (két kötelező és három szabadon választott) **dokumentumot tartalmaz.**

Kötelező dokumentumok

1. Bevezető/visszatekintő esszé, melyben a portfólió készítője

- ✓ „bevezeti” portfólióját, bemutatja portfóliója összeállításának szerkesztési elveit, szempontjait, indokait;
- ✓ rögzíti azt, hogy a portfólióba válogatott dokumentumok miként bizonyítják/bizonyíthatják tanári kompetenciáinak meglétét;
- ✓ visszatekint és reflektál saját tanári szakmai fejlődési folyamatára.

2. Óraterv vagy tématerv, amelyben a portfólió készítője

- ✓ rögzíti a tervezés szempontjait és azok indokait, megfogalmazza a célokat, várható eredményeket, feltételeket, lehetséges problémákat;

- ✓ változatos és differenciált tanulásszervezési módokat, tanulási technikákat, tanulói tevékenységeket, (ön)értékelési eszközöket tervez;
- ✓ bemutatja és értékeli az óra- vagy tématerv megvalósulását, felmutatja az eredményesség bizonyítékait.

Szabadon választott dokumentumok

1. Egy saját dokumentum, és a dokumentumhoz csatolt reflexió, amely különösképpen bizonyítja a tanárjelölt „szakmai fejlődésben elkötelezettségre és önművelésre” való alkalmasságát (vö. 9. kompetenciában írtakat).
2. és 3. Két saját dokumentum, és a dokumentumokhoz csatolt reflexiók, amelyek a tanárjelölt olyan tanári kompetenciáinak meglétét bizonyítják, amelyek a tanárjelölt saját szakmai fejlődése szempontjából kitüntetett jelentőséggel bírnak.

Kínálkozik a kérdés: hány dokumentum elégséges annak bizonyítására, hogy a jelölt elsajátította az előírt kompetenciákat? A szakemberek válasza: a jelölt mindig tegye fel magának a kérdést: mennyivel mond rólam többet a portfólióm, ha ezt a dokumentumot is beleteszem? Ha semmivel, akkor nem érdemes beletenni.

9. A portfólió értékelése

Többször beszéltünk arról, hogy szttenderdek köré szervezett értékelési portfóliót kell készítenünk. Ez esetben az értékelési táblázat alapját a szttenderdek képezik, amelyeknek a jelölt több szinten felelhet meg. Az oktatási miniszter 15/2006. (IV. 3.) OM rendelete 4. számú melléklete a következőképpen írja elő az elsajátítandó tanári kompetenciákat.

A tanár szakmai felkészültsége birtokában hivatásának gyakorlása során alkalmas:

1. **a tanulói személyiség fejlesztésére:** az egyéni igényekre és fejlődési feltételekre tekintettel elősegíteni a tanulók értelmi, érzelmi, testi, szociális és erkölcsi fejlődését, a demokratikus társadalmi értékek, a sajátos nemzeti hagyományok, az európai kulturális és az egyetemes emberi értékek elsajátítását;
2. **tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítésére, fejlesztésére:** a tanulói közösségekben rejlő pedagógiai lehetőségek kihasználására, az egyének közötti különbségek megértésének elősegítésére, az interkulturális nevelési programok alkalmazására, az együttműködés készségeinek fejlesztésre;
3. **a pedagógiai folyamat tervezésére:** pedagógiai munkáját a feltételek árnyalt elemzése alapján átfogóan és részletekbe menően megtervezni, tapasztalatait reflektív módon elemezni és értékelni;
4. **a szaktudományi tudás felhasználásával a tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek fejlesztésére:** az adott szakterületen szerzett tudását tantervi, műveltségterületi összefüggésekbe ágyazni, ennek alapján a tanulók tudományos fogalmainak, fogalomrendszereinek fejlődését elősegíteni, az egyes tudományterületek szemléletmódját, értékeit és kutatási eljárásait megismertetni, az elsajátított tudás alkalmazásához szükséges készsé-

geket kialakítani, szakterületének az egészség védelmével és fejlesztésével való összefüggéseit felismerni és ezzel a tanulók egészségfejlesztését elősegíteni;

5. **az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák hatékony fejlesztésére:** a keresztntantervi kompetenciák, különösen az olvasás-szövegértés, információfeldolgozás, a tanulási szokások és készségek, az alapvető gondolkodási műveletek, a problémamegoldó gondolkodás folyamatos fejlesztésére, a tanulók előzetes tudásának, iskolán kívül megszerzett ismereteinek és készségeinek, valamint az iskolában elsajátított tudásának integrálására, az önálló tanulás képességeinek megalapozására, fejlesztésére, a tanulók testi-lelki-szellemi egészségének fejlesztésére;
6. **a tanulási folyamat szervezésére és irányítására:** változatos tanítási-tanulási formák kialakítására, a tudásforrások célszerű kiválasztására, az új információs-kommunikációs technológiák alkalmazására, hatékony tanulási környezet kialakítására;
7. **a pedagógiai értékelés változatos eszközeinek alkalmazására:** a tanulók fejlődési folyamatainak, tanulmányi teljesítményeinek és személyiségfejlődésének elemző értékelésére, a különböző értékelési formák és eszközök használatára, az értékelés eredményeinek hatékony alkalmazására, az önértékelés fejlesztésére;
8. **szakmai együttműködésre és kommunikációra:** a tanulókkal, a szülőkkel, az iskolai közösséggel, a társszervezetekkel és kutatófejlesztő intézményekkel történő együttműködésre, a velük való hatékony kommunikációra;
9. **szakmai fejlődésben elkötelezettségre, önművelésre:** a munkáját segítő szakirodalom folyamatos követésére, önálló ismeretszerzésre, személyes tapasztalatainak tudományos keretekbe integrálására, a neveléstudományi kutatások fontosabb módszereinek, elemzési eljárásainak alkalmazására, saját munkájának tudományosan megalapozott eszközöket felhasználó értékelésére.

A SZAKDOLGOZATI PORTFÓLIÓ ELFOGADHATÓSÁGI SZEMPONTJAI

Nem fogadható el, azaz elégtelenre értékelendő a szakdolgozati portfólió, ha **terjedelme nem éri el** a minimum 50.000 karaktert, ha abban **több mint 20 nyelvi hiba**, illetve **értelemzavaró helyesírási hiba** van, ha az **alapvető részek bármelyike hiányzik**.

Alapvető részek: legalább **két kötelező** és **három szabadon választott** dokumentum és a hozzájuk kapcsolódó reflexiók; címlap; tartalomjegyzék; hivatkozások; irodalomjegyzék; mellékletek (pl. mérőeszközök, adatsorok, lefordított szakcikk idegen nyelvű másolata a forráshely pontos feltüntetésével stb.)

Elégtelen a szakdolgozati portfólió akkor is, ha szerzője **plagizál**.

A SZAKDOLGOZATI PORTFÓLIÓ ÉRTÉKELÉSI SZEMPONTJAI

A bevezető/visszatekintő esszében a tanárjelölt...

1. „bevezeti” portfólióját, bemutatja portfóliója összeállításának szerkesztési elveit, szempontjait, indokait	4 pont
2. rögzíti azt, hogy a portfólióba válogatott dokumentumok mely tanári kompetenciáinak meglétét bizonyítják	8 pont
3. visszatekint és reflektál saját tanári szakmai fejlődési folyamatára	8 pont

Az óratervben/tématervben a tanárjelölt...

4. pontosan rögzíti a tervezés szempontjait és azok indokait	3 pont
5. megfogalmazza a célokat, a várható eredményeket, számba veszi a feltételeket és a lehetséges problémákat	3 pont
6. változatos és differenciált tanulásszervezési módokat, tanulói tevékenységeket tervez	3 pont
7. figyelmet fordít az előzetes tudás feltárására, a tanulói érdeklődés, belső motiváció felkeltésére és fenntartására	3 pont

8. megjeleníti a tanulói tervezés és a tanulási folyamat nyomon követésének, a saját tanulás ellenőrzésének és értékelésének lehetőségeit, szempontjait és eszközeit	3 pont
9. bemutatja és értékeli az óra- vagy tématerv megvalósulását, felmutatja az eredményesség bizonyítékait	15 pont
Az I. szabadon választott dokumentumban a tanárjelölt...	
10. rögzíti a választott dokumentum pontos adatait	2 pont
11. megindokolja, hogy miért ezt a dokumentumot választotta a 9. kompetencia meglétének bizonyítására	3 pont
12. logikusan felépítve, jól strukturáltan mutatja be a vonatkozó dokumentumot	3 pont
13. a dokumentum bemutatásához és/vagy reflektálásához adekvát szakirodalmat használ, pontosan feltünteti a hivatkozásokat és a bibliográfiai adatokat	2 pont
14. összefoglalja, reflektálja a dokumentum elkészítésének tapasztalatait és annak hatását a saját szakmaisága alakulására	5 pont
A II. szabadon választott dokumentumban a tanárjelölt...	
15. rögzíti a választott dokumentum pontos adatait	2 pont
16. megindokolja, hogy miért ezt a dokumentumot választotta, s számba veszi azt is, hogy e dokumentummal mely tanári kompetenciák megléte bizonyítható	3 pont
17. logikusan felépítve, jól strukturáltan mutatja be a vonatkozó dokumentumot	3 pont
18. a dokumentum bemutatásához és/vagy reflektálásához adekvát szakirodalmat használ, pontosan feltünteti a hivatkozásokat és a bibliográfiai adatokat	2 pont
19. összefoglalja, reflektálja a dokumentum elkészítésének tapasztalatait és annak hatását a saját szakmaisága alakulására	5 pont

A III. szabadon választott dokumentumban a tanárjelölt...	
20. rögzíti a választott dokumentum pontos adatait	2 pont
21. megindokolja, hogy miért ezt a dokumentumot választotta, s számba veszi azt is, hogy e dokumentummal mely tanári kompetenciák megléte bizonyítható	3 pont
22. logikusan felépítve, jól strukturáltan mutatja be a vonatkozó dokumentumot	3 pont
23. a dokumentum bemutatásához és/vagy reflektálásához adekvát szakirodalmat használ, pontosan feltünteti a hivatkozásokat és a bibliográfiai adatokat	2 pont
24. összefoglalja, reflektálja a dokumentum elkészítésének tapasztalatait és annak hatását a saját szakmaisága alakulására	5 pont
A portfólió egészére jellemző...	
25. a szakszerű fogalmi apparátus használata, a gördülékeny és szabatos fogalmazás, az igényes formai és technikai kivitelezés	5 pont

A tanári szakdolgozati portfólió érdemjegye:

0–50 pont: 1
 51–62 pont: 2
 63–75 pont: 3
 76–88 pont: 4
 89–100 pont: 5

10. A portfólió szerkezete, formai követelményei

Az előző fejezetekben arról írtunk, hogy értékelési célú portfóliót kell készítenünk, illetve pontosabb képet alkottunk magunknak arról, hogy mi is valójában egy ilyen céllal készült dokumentumgyűjtemény tartalma. Felhívtuk a figyelmet, hogy a jelöltnek a kötöttségek ellenére elég nagy szabadsága van a dokumentumok válogatásában. Ezenfelül foglalkoztunk a portfólió értékelési szempontjaival. Ebben a fejezetben a portfólió szerkezetének vázlatát mutatjuk meg.

- 1. Borító címoldal:** a portfólió első oldala. Az azonosításhoz szükséges adatokat tartalmazza. (intézmény neve, Szakdolgozati portfólió kifejezés, jelölt neve, szakja, készítés éve) (1. sz. függelék szerint)
- 2. Belső címoldal.** (A következő adatokat tartalmazza: az egyetem, a kar és az intézet megnevezése, a szakdolgozati portfólió címe, a szerző neve, szakja, a témavezető oktató neve, beosztása, tanszéke, a benyújtás éve.)
- 2. Tartalom** - oldalszámozva (Az oldalszámok a felső margó közepén legyenek).
- 3. Kötelező dokumentumok** (lásd 8. fejezet).
- 4. Szabadon választott dokumentumok** (lásd 8. fejezet).
- 5. Összegzés** (Az egyéni fejlesztési tervvel összhangban saját fejlődésének, felkészültségének, képzettségének összefoglalása és értékelése, a fejlődés további céljai).
- 6. Függelék**

A portfólió mindkét példányát fekete műbőrbe kötött, keményborítójú formában, illetve elektronikusan kell leadni a tanulmányi osztályra a záróvizsga előtt 30 nappal.

Ajánlott irodalom

- Falus Iván – Kimmel Magdolna: *Portfólió. 2.*, bővített kiadás. Gondolat Kiadó, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest, 2009.
- Falus Iván (szerk.): *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.
- Falus Ivan: Sztenderdek tanárok és tanárképzők számára. *Pedagógusképzés*, 2005. 4. sz. 143–147. p.
- Ginnis, Paul: *Tanítási és tanulási receptkönyv*. Alexandra, Budapest, 2007.
- Kagan, Spencer: *Kooperatív tanulás*. Ökonet, Budapest, 2001.
- Kimmel Magdolna: A reflektív gyakorlat gyökerei. *Pedagógusképzés*, 2002. 3. sz. 120-123. p.
- Kimmel Magdolna: A tanári reflexió korlátai. *Pedagógusképzés*, 2006. 3-4. sz. 35-49. p.
- Kimmel Magdolna: Az e-portfólió: science fiction vagy realitás? *Pedagógusképzés*, 2007. 4. sz. 5-22. p.
- Kis-Tóth László – Komló Csaba: Az elektronikus oktatási portfólió a gyakorlatban. *Pedagógusképzés* 2008. 3. sz. 63-77. p.
- Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- M. Nádas Mária (): *Projektoktatás*. Oktatás-módszertani Kiskönyvtár, V. kötet. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003.
- Petriné Feyér Judit: *A problémaközpontú csoportmunka*. Oktatás-módszertani Kiskönyvtár, VI. kötet. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.
- Szivák Judit: *A reflektív gondolkodás fejlesztése*. Oktatás-módszertani Kiskönyvtár, III. kötet. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003.
- 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről. 4. számú melléklet

Függelék

1. sz. függelék. Borító címloldal

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
MŰVÉSZETI KAR
ZENEMŰVÉSZETI INTÉZET**

SZAKDOLGOZATI PORTFÓLIÓ

**JELÖLT NEVE
SZAKJA**

2011

2. sz. függelék. Belső címloldal

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
MŰVÉSZETI KAR
ZENEMŰVÉSZETI INTÉZET**

**TANÁRI SZAKGOLGOZATI
PORTFÓLIÓ**

**JELÖLT NEVE
SZAKJA**

**A TÉMAVEZETŐ OKTATÓ NEVE,
BEOSZTÁSA,
TANSZÉKE**

2011

Jegyzetek

Jegyzetek